

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Філологічні зошити. Літературознавство:

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ
НАУКОВИХ СТАТЕЙ

ВИПУСК V

Рівне – 2017

ББК 83
Ф 54
УДК 82

Філологічні зошити. Літературознавство: зб. студ. наук. ст. Вип. V / ред. кол. О. М. Кирильчук [та ін.]. – Рівне : РДГУ, 2017. – 89 с.

У збірнику вміщені студентські наукові розвідки, результати бакалаврських та магістерських досліджень з актуальних проблем українського літературознавства, теорії літератури, компаративістики та методики викладання української літератури. Матеріали збірника можуть бути використані науковцями, студентами, вчителями-словесниками.

Рекомендовано до друку рішенням кафедри української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 3 від 25 квітня 2017 р.)

Рецензент:

ШАНЮК В.І., кандидат філологічних наук, доцент (Національний університет водного господарства і природокористування).

Редакційна колегія:

ЗАХАРЧУК І.В., доктор філологічних наук, доцент;
БЕСТЮК І.А., кандидат філологічних наук, доцент;
КИРИЛЬЧУК О.М., кандидат філологічних наук, доцент (головний редактор);
КРУПКА М.А., кандидат філологічних наук, доцент;
ТХОРУК Р.Л., кандидат філологічних наук, доцент.

ЗМІСТ

ГУЛЯ ОЛЕНА

Особливості поетики та жанрових форм малої прози

Юрія Косача 1920-50-х років 5

ДЕМЧУК НАТАЛІЯ

Мариністична символіка

роману «Майстер корабля» Юрія Яновського 10

КОЗАЧОК АЛІНА

Панський побут у творах Марка Вовчка 19

КОРІНЬ РУСЛАНА

«Текст Бетховена» в ліриці

«Розстріляного Відродження» 1920-1930-х рр..... 26

ЛАЗОРИШИНА НАТАЛІЯ

Літературні містифікації 1920-1930-х років 30

ЛЕПЕХА НАТАЛІЯ

Дебогорій-Мокрієвич як літературний персонаж

роману «Тодір Сокір» Галини Журби 35

МАКСИМЧУК ІВАННА

Відмова від власної культури як шлях до самознищення

(за драмою Лесі Українки «Бояриня»)..... 41

ПАРФЕНЮК ІРИНА

«Людина зупиняє свій час тоді, коли вона щаслива»:

антиутопійні та фантастичні виміри

у романі Яни Дубинянської «Свій час»..... 46

ПОПОВА ДІАНА

Школа і просвіта у творах Олександра Кониського 52

ПРОЦИК ХРИСТИНА

До проблеми осмислення пам'яті роду

в романі «Музей покинутих секретів» Оксани Забужко 58

РОМАНЮК НАТАЛІЯ

Національні типи у п'єсі Миколи Куліша «Мина Мазайло»:

проблема вибору 64

САНДЕР ІРИНА

Соціум проти особистості: драма Чіпки Варениченка

(роман Панаса Мирного та Івана Білика

«Хіба ревуть воли, як ясла повні?») 69

СОБЧУК ЛЕСЯ

Школа українського перекладу в епоху шістдесятництва..... 73

ТКАЧУК КАТЕРИНА

Мікеланджело Буонарроті: візуальні медіації

в ліриці «шістдесятників»..... 81

ШУСТВАЛЬ ЮЛІЯ

Образ героя в контексті української історії

(за романом Володимира Лиса «Століття Якова»)..... 85

Наталія Лазоришина

Науковий керівник – канд. філол. наук Бестюк І.А.

ЛІТЕРАТУРНІ МІСТИФІКАЦІЇ 1920-1930-Х РОКІВ

У статті проаналізовані літературні містифікації, псевдоніми, полеміка творчістю та інтертекстуальність 20-30-х років ХХ сторіччя, описано причини появи деяких із них та визначено реакцію читацької аудиторії на окремі ігрові експерименти вказаного періоду.

Ключові слова: літературні містифікації, псевдоніми, полеміка творчістю, інтертекстуальність; ігрові тенденції модерної літератури.

In the article the literary mystifications, pseudonyms, polemic by creativity means and intertextuality of 20-30 years of the twentieth century are analyzed, the causes of appearance of some of them are described and readership's reaction on individual playing experiments of indicated period are determined.

Key words: literary mystifications, pseudonyms, polemic by creativity means, intertextuality, playing tendencies of modern literature.

Літературні містифікації, передусім пов'язані із приховуванням авторства, своїм корінням сягають історії «Велесової книги», «Слова о полку Ігоревім» та літератури бароко, зв'язок з естетикою якого характерний і модерному – небароковому – двадцятиліттю, на чому, зокрема, наголошують вітчизняні літературознавці: В. Шевчук, М. Сулима, М. Наєнко, Р. Мовчан, А. Біла. «Зустрічний стихійний рух модернізму 1920-х років до бароко, – зазначає Раїса Мовчан, – можна пояснити насамперед типологічною подібністю цих світоглядно-естетичних систем: насамперед ігровою природою, тяжінням до експериментаторства й вільного вибору художніх засобів, алегоричності й символізації, умовності й контрастності зображення людини і світу, до ускладненої образності. Саме слово «бароко» у перекладі з італійської означає «химерний», «дивний», «грайливий». У барокових творах, як і в багатьох модерністських, у химерній, алогічній сув'язі поєднано різні часові і просторові площини, високий і низький пафоси, їм притаманні контрастність і дихотомія тощо» [9, 58-59].

У статті ставимо за мету розглянути найбільш знакові моделі літературних містифікацій, систематизувавши й узагальнивши досвід попередників: Г. Грабовича [2], С. Жигун [3], Н. Лоцинської [7], Р. Мовчан [9], Я. Поліщука [11], В. Просалової [12], М. Савки [14], М. Слабошпицького [15], В. Шевчука [16], Ю. Шереха [17] та інших.

Літературні містифікації: твори, приписані вигаданій чи реальній особі, яка їх не створювала [7, 50]. До найвідоміших літературних містифікацій цього періоду належать такі: Лупа Грабуздов (1918 – 1920), Едвард Стріха і Кость Буревій (Костянтин Соколовський) (1888 – 1934) та його своєрідне продовження в діаспорній літературі 1940-х – Порфирій

Горотак (Юрій Клен, Л. Мосендз та Юрій Чорний). Найбільш знаковою була історія Едварда Стріхи, маска якого, стверджує Ю. Шерех, «була подвійна: він маскувався під футуриста, щоб пародіювати футуризм; але саме пародіювання футуризму було маскою в висміюванні всієї щиросоветської літератури, а через неї і советського ладу» [17, 703-704]. В ігровому діапазоні епохи – Олекса Влизько та Олекса Варавва (О.Кобець) [16]. Втім, у найновішому дослідженні, присвяченому О. Влизьку, М. Слабошпицький спростовує «ретельно сплановану містифікацію» [15, 100] О. Влизька (1908 – 1934), який нібито інсценізував свою смерть: поет справді ледь не втопився, але його врятували і доправили до лікарні, однак чутки що дійшли до столичної преси і спричинили появу некрологів та аналітичних студій; по-бароковому «перевернута» ситуація зіграла на руку поету, який згодом жартував, що використав таку форму театралізації, щоб дізнатись, як його оцінюють сучасники.

На хвилі національно-культурного піднесення з'явилась барокова містифікація Лупа Грабузов (1918 – 1920): випускник Петербурзької академії мистецтв Г. Нарбут 1917 року повертається до Києва, де його оселя стає улюбленим місцем зустрічі київської інтелігенції. Історія Лупи Грабузова розпочинається з персня, який придбав графік Нарбут, на персні й було викарбуване це прізвище, яке так розвеселило митця та його гостей, що вони почали вигадувати біографію, родовід, зовнішність та навіть позиціонувати його поетом. Так, у товаристві М. Зерова, історика В. Модзалевського, П. Зайцева, А. Ніковського та інших виникла творча гра у написання «Діаріуша» Лупи Грабузова, що його з ілюстраціями Г. Нарбута планували навіть видати. М. Зеров створив дві поезії: жартівливу «Sarrhicus minog» (з латинської «Мала сапфічна строфа»), присвячену ювіляру С. Єфремову, та барокову стилізацію «Елегія Грабузовська» [4, т. 1, 819].

Псевдоніми. До літературних містифікацій Ю. Шерех зараховує і «вживання псевдоніма» [17, 702]. Майже кожен автор, репрезентант «хвилюючих» 1920-х, підписувався псевдонімом. Такі ігрові маскування набули поширення як в «пролетарському» харківському середовищі (Остап Вишня (Павло Губенко), Василь Сонцвіт (Валер'ян Поліщук), Юліан Шпол (Михайло Яловий) та ін.), так і в «буржуазному» київському (Григорій Косинка (Григорій Стрілець), Борис Антоненко-Давидович (Давидов), Михайло Драй-Хмара (Михайло Драй), Юрій Клен (Освальд Бурггардт) та ін.). Різноманіттям маскування вражає життєтворчість Василя Елланського (1894-1925): як партійний функціонер він відомий під псевдо Василь Еллан; у середовищі організаторської літературної діяльності – Василь Блакитний; пишучи сатиричні поезії, фейлетони і пародії, номінувався Валер Проноза; пародії на літературні теми підписував Маркіз Попелястий; прозові твори (етюди «Море», «Спека», «Курорт», «Краса») підписував Артур Ортал (натякаючи на хвору аорту); а єдину поетичну збірку «Удари молота і серця» (1920) – В. Еллан-Блакитний [5, 109-117]. У київському культурному середовищі 1920-х подібні способи маскування спостерігаємо в біографії

«шостого у гроні» неокласиків (за Ю. Шерехом) Віктора Петрова: у царині науковій він залишався Віктором Петровим, поезії підписував В. Вер, а прозові твори – В. Домонтович.

Приховування справжнього прізвища характерне авторам-початківцям. Так, загально відомо, що справжнє прізвище Миколи Хвильового – Фітільов, однак менш знаний факт пов'язаний із його першою поезією, яку він підписав Стефан Кароль; поет-дебютант Юрій Яновський обрав собі псевдо Георгій Ней; а Павло Филипович – Павло Зорев (натяк на ранкову зорю, світанок життя); перекладач Освальд Бурггардт, етнічний німець, дебютував як поет Юрій Клен. Ускладнив приховування авторства Майк (Михайло) Йогансен у передмові до роману «Пригоди Мак-Лейстона, Гаррі Руперта та інших» (1925) умістив «Переднє слово», в якому зазначив, що автор «Віллі Вецеліус (Willy Wetzelius) – псевдонім Антона Райнке, що народився р. 1893 в німецьких колоністів у Запоріжжі (на Хортиці)» [6, 226].

Прототипи. В ігровій парадигмі 1920-х набуло поширення і приховування за літературними героями рис характеру чи зовнішності реальних осіб, знайомих автору: так, прототипами критика Світозарова і поета-філософа Вигорського у романі «Місто» (1927) В. Підмогильного відповідно стали М. Зеров та Є. Плужник, а товариш Вовчик у «Вальдшнепах» (1927) М. Хвильового «списаний» з Майка Йогансена. Найбільш яскраво ця маскувальна гра презентована в романі Ю. Яновського «Майстер корабля» (1927), система персонажів якого має своїх прототипів: То-Ма-Кі, Сев, Тайях, – Яновський, Довженко, Іта Пензо [10].

Читач, як стверджує С. Жигун, «стає активним учасником літературної гри й має відгадувати ті творчі загадки, що їх створив автор. Саме у грі з читачем ці автори [М. Хвильовий, Юліан Шпол, Ю. Яновський, М. Йогансен, Г. Михайличенко – Н. Л.] відчували смисл повноцінної творчості і прагнули реалізувати текст у багатократних інтерпретаціях» [3, 57].

Полеміка творчістю. Найхарактернішим явищем літпроцесу 1920-х, на думку Н. Лоцинської, є також «полеміка творчістю»: «Вважалося, що нова література повинна починатися із заперечення старого, тобто дореволюційного, з переоцінки всіх цінностей. /.../ Дві форми полемічності в ті часи: відкрита і прихована, або, точніше, захована в художній тканині твору» [8, 13]. «Відкрита» – між різноманітними письменницькими організаціями; «прихована» – міжтекстова: так, інтертекстуальною «відповіддю» на «Блакитний роман» (1919) Г. Михайличенка став «Червоний роман» (1923) А. Головка; реакцією на повість В. Підмогильного «Остап Шаптала» (1921) – «Можу» (1922) А. Головка; а в «діалог» із «Синіми етюдами» М. Хвильового вступив автор «Червоних етюдів» І. Микитенко [8, 14].

Літературні містифікації, – псевдоніми, прототипи, полеміка творчістю, що зумовлюють різні види інтертекстуальності, іронічні та сатирично-пародійні наративи, – презентують ігрові настанови модерної літератури, що, розмаїто презентовані в середовищі 1920-х, стають

практично не можливими в умовах советсько-сталінського тоталітаризму 1930-х. І тільки в літературі кінця ХХ – початку ХХІ ст. набувають нових вимірів: романи «Дванадцять обручів» (2003) Ю. Андруховича, «Свідок» (2007) Варвари Жукової та «Манускрипт з вулиці Руської» (2011) Р. Іваничука; містифікації Ю. Винничука; ігри з псевдо (Любко Дереш / Люко Дашвар) тощо, – демонструють, як у постмодерній грі формула «автор – текст» витісняється пріоритетнішою «читач – текст», що відповідає структуралістській концепції Роллана Барта про «смерть автора» [1, 384-391], а відтак відриває нові перспективи нашому дослідженню.

Джерела:

1. Барт Р. Смерть автора / Р. Барт // Избранные работы: Семиотика. Поэтика. – М. : Прогресс, 1994. – С. 384-391.
2. Грабович Г. Тексти і маски / Г. Грабович. – К. : Критика, 2005. – 312 с.
3. Жигун С. Стратегії спілкування з читачем як гра у прозовому тексті / С. Жигун // Слово і час. – 2008. – № 11. – С. 56-62.
4. Зеров М. Твори : В 2 т. – К. : Дніпро, 1990. – Т. 1 : Поезії. Переклади / Упоряд. Г. Кочур, Д. Павличко. – 843 с.
5. Історія української літератури : ХХ – поч. ХХІ ст. : навч. посіб. : У 3 т. / [В. Кузьменко, О. Гарачковська, М. Кузьменко та ін.]; за ред. В. Кузьменка. – К. : Академвидав, 2013. – 588 с. (Серія «Альма-матер»).
6. Йогансен М. Вибрані твори / М. Йогансен / Упоряд. Р. Мельників. – 2-ге вид., доповнене. – К. : Смолоскип, 2009. – 768 с.
7. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т. 2 / Авт.-уклад. Ю. Ковалів. – К. : ВЦ «Академія», 2007.
8. Лощинська Н. Літературні дискусії 1920-30-х рр.: від полемічних заперечень до політичних доносів / Н. Лощинська // Дивослово. – 2000. – № 1. – С. 13-16.
9. Мовчан Р. Український модернізм 1920-х: портрет в історичному інтер'єрі : [монографія] / Р. Мовчан – К. : ВД «Стилос», 2008. – 544 с.
10. Патетичний фрегат : Роман Юрія Яновського «Майстер корабля» як літературна містифікація / Упоряд. В. Панченко. – К. : Факт, 2002. – 344 с.
11. Поліщук Я. Авторство і гра : [Електронний ресурс] / Я. Поліщук. // Синопис : текст, контекст, медіа. – 2013. – № 2. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/stkm_2013_2_5.
12. Просалова В. Козьма Прутков і його літературні «спадкоємці» / В. Просалова // Вісник Донецького національного університету. Серія Б: Гуманітарні науки : наук. журн. ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2008. – № 1. – С. 7-13.
13. Розстріляне відродження: Антологія 1917-1933: Поезія – проза – драма – есей / Упорядкув., передм., післямова Ю. Лавріненка; післямова Є. Сверстюка. – К. : Смолоскип, 2004. – 992 с.

14. Савка М. Порфирий Горотак: творчість у контексті української літературної містифікації ХХ століття / М. Савка // Творчість Юрія Клена в контексті українського неокласицизму та вісниківського неоромантизму / О. Баган, Т. Біленко, Л. Борецький та ін.; Ред. кол. Л. Кравченко (голов. ред.), В. Винницький, А. Войтюк та ін. – Дрогобич : Видавнича фірма «Відродження», 2004. – С. 217 - 224.
15. Слабошпицький М. Венямін літературної сім'ї: Олекса Влизько та інші [ревію] / М. Слабошпицький. – К. : Ярославів Вал, 2008. – 288 с.
16. Шевчук В. Про Олексу Варавву та його літературну містифікацію / В. Шевчук // Українська мова і література в школі. – 1991. – № 12. – С. 59-68.
17. Шерех Ю. Історія однієї літературної містифікації / Ю. Шерех // Українське слово : Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. : У 4-х кн. Кн. 4. – К. : Видавництво «Аконіт», 2001. – С. 702-707.